

ทำไม ร.4 ทรงประกาศไม่ให้เขียนคำว่า “สฤทธิ” แต่ให้เขียน “สิทธิ” แทน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

ที่มา ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์, สนพ.มติชน 2549

ผู้เขียน ศ.ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ

เผยแพร่ วันศุกร์ที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2568

ในปี พ.ศ. 2395 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศกฎว่า ไม่ให้เขียนคำว่า สฤทธิ แต่ให้เขียน “สิทธิ” แทน

เรื่องเกิดจากเช้าวันหนึ่ง ขณะที่รัชกาลที่ 4 ยังเสด็จอยู่ข้างใน ทรงถามว่า มีพระราชาคณะองค์ใดมาเตรียมรับ บิณฑบาตในพระราชวัง พระปลัดอ่วมวัดราชบูรณะเขียนชื่อพระราชาคณะเข้าไปถวาย เมื่อถึงชื่อพระญาณสิทธิ นั้น เขียนว่า “พระญาณสฤทธิ” รัชกาลที่ 4 จึงให้เขียนใหม่ เหตุว่าคำนั้น “ไม่เข้าพระทัยให้เขียนใหม่”

หลวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังกร (สะกดตามแบบเดิม) กลับเขียนเข้าไปว่า “พระญาณสิทธิ” พระองค์จึง “รับสั่งว่า ดี ถึงจะผิดสับกก็อ่านเข้าใจง่ายกว่าที่พระปลัดอ่วมเขียน”

หลังจากนั้นรัชกาลที่ 4 ทรงเล่าความหลังให้บรรดาเจ้านายฟัง ต่อมากรมหมื่นสมมติอมรพันธุ์เป็นผู้นิพนธ์ลงขัชรญาณ (ว่าด้วยใช้คำสิทธิ ใน ขัชรญาณ น. 1688-95) ความว่า ครั้งสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อตั้งพระนามองค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดี เจ้าเมืองกัมพูชา หม่อมไกรสรให้เขียนว่าสฤทธิในสร้อยชื่อ รัชกาลที่ 3 ทรงไม่เห็นด้วยว่าไม่ถูก “หม่อมไกรสรเสียดว่าใช้ได้ถูกดี อย่างเก่ามีอยู่”

รัชกาลที่ 3 ไม่ทรงเชื่อ จึงให้กรมหมื่นไกรสรวิชิตมาถามรัชกาลที่ 4 ขณะทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศ “ว่าจะใช้
เพลงสิทธิลับที่เป็นสฤทธิจะได้อามาได้” รัชกาลที่ 4 ทรงตอบว่า โบราณไม่เคยใช้มา จึงไม่ควรใช้

รัชกาลที่ 3 จึงรับสั่งกับกรมหมื่นไกรสรวิชิตว่า “หม่อมไกรสรคายโง่ออกมาใหญ่โตทีเดียว” การอันนี้ก็อ้ออึ้งมา
นานแล้ว แต่น้อย่าให้ผู้ใดเอา “รั้งความหม่อมไกรสร” มาเขียนอีกเลย

รูปปั้นหม่อมไกรสร หรือกรมหลวงรักษัรณเรศ ตามจินตนาการของช่างปั้นในปัจจุบัน ในศาลกรมหลวงรักษั
รณเรศ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2534 ณ วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฏ์ หรือวัดเมือง จ. ฉะเชิงเทรา

หม่อมไกรสรในเรื่องขัดแย้งนี้คือกรมหลวงรักษัรณเรศ ต้นสกุล พึ่งบุญ ณ อยุธยา เป็นพระราชโอรสใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ประสูติเมื่อเสด็จปราบดาภิเษกแล้ว รัชกาลที่ 2 ทรง
สถาปนาเป็นกรมหมื่นรักษัรณเรศ โปรดให้กำกับกรมสังฆการี

ครั้นรัชกาลที่ 3 ได้ทรงกำกับกรมวังและเลื่อนเป็นกรมหลวงรักษัรณเรศ ทรงไม่พอใจรัชกาลที่ 3 ที่ไม่แต่งตั้ง
พระองค์ให้เป็นตำแหน่งอุปราชที่ว่างลง มีพฤติการณ์หลายอย่างที่ต้องการอำนาจการเมืองไว้ในมือ อัน
เป็นธรรมเนียมของชนชั้นนำที่อยู่ใกล้อำนาจ รวมทั้งเป็นปฏิปักษ์กับรัชกาลที่ 4 อย่างแรง ในปัญหาการสืบทอด

อำนาจรัฐต่อจากรัชกาลที่ 3 ด้วย ในที่สุดก็ถูกประหารชีวิตในข้อหาก่อการกบฏของสมผู้คน และมีเพศสัมพันธ์กับบ่าวไพร่ที่เป็นชาย เป็นเจ้านายองค์สุดท้ายที่ถูกประหารชีวิตด้วยท่อนจันทน์

หลังเหตุการณ์เรื่องเขียนชื่อพระญาณสิทธิผิตผ่านไปแล้ว อยู่มาวันหนึ่งรัชกาลที่ 4 ทรงถามว่า ข้าราชการข้างหน้ามีใครอยู่บ้าง พระธรรมการบดีศรีวิสุทธิศาสนวโรปกรณ์ จึงจดหมายชื่อข้าราชการเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวาย เมื่อถึงชื่อหลวงสิทธินายเวร มหาตเล็กนั้น เขียนว่า หลวงสฤทธิ จึงทรงพระราชดำริว่า เกิดเรื่องมา 2 ครั้งแล้ว เหตุไรจึงมีผู้เขียนดังนี้ไม่หยุดลง ทั้งพระสงฆ์แลคฤหัสถ์ชาววัดชาวบ้าน พระญาณสิทธิ หลวงสิทธิ ว่าพระญาณสฤทธิ และหลวงสฤทธิ จะผิดถูกประการใด

ในเวลานั้นรัชกาลที่ 4 จึงได้มีพระบรมราชโองการรับสั่งถามพระเมธาธิบดี เจ้ากรมราชบัณฑิต และหลวงธรรมเสนา ปลัดกรมธรรมการ ซึ่งมาเข้าเฝ้าในเวลา จะเขียนคำนี้อย่างไรจะควร พระเมธาฯ กราบทูลพระกรุณาว่า เขียนสฤทธินั้นถูก หลวงธรรมเสนากราบทูลฯ ว่าใช้ไม่ได้

ปรากฏว่า ปัญหาการเขียนคำว่าสิทธิหรือสฤทธิขยายออกไปเป็นปัญหาระดับอาณาจักร รัชกาลที่ 4 จึงได้มีพระราชปฤจฉา ให้ถามกรมสมเด็จเจ้าพระปรมาภิไธยชินโนรสและพระราชาคณะอีก 12 ท่าน ได้แก่ กรมหมื่นบวรรังสี สมเด็จเจ้าพระอริยวงษาคตะญาณ สมเด็จเจ้าพระวันรัต สมเด็จเจ้าพระพุทธโฆษาจารย์ พระพิมลธรรม พระธรรมไตรยโลกย์ พระพรหมมุนี พระธรรมกิติ พระอริยมุนี พระศรีวิสุทธิวงษ์ พระอมรโมลี และพระอมราภริรักษ์ิต

พิจารณาว่า “สิทธิสัพทีในบาลีนั้น เมื่อมาเขียนในหนังสือไทย ในชื่อแลคำต่างๆ ที่ใช้เป็นสันสกฤตเพลงนั้นจะเขียนอย่างไรจะถูกจะควร”

พระรูปสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ภายในตำหนักवासกรี วัดเชตุพนวิมลมังคลาราม ผลการพิจารณาก็น่าสนใจยิ่ง เพราะว่าความเห็นแตกออกไปเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายแรกมีกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสและพระราชกณะอีก 7 รูป เป็นเสียงข้างมาก เห็นว่า สิทธิสัณฑ์นั้นให้แปลงเขียนว่าสถุณินันฎก ส่วนพระราชกณะอีก 5 รูป ซึ่งกลายเป็นเสียงข้างน้อยเห็นว่าไม่ถูก ให้เขียนสิทธิจึงถูก

รัชกาลที่ 4 จึงให้ประชุมอาลักษณ์ “แลผู้ซึ่งมีสติปัญญาได้เคยได้ดูได้อ่านไทยมามากแต่ก่อน ให้ค้นคำว่าสิทธิ นั้น คนโบราณจะเขียนไว้อย่างไรที่ไหนบ้าง”

บรรดาผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านั้นประกอบไปด้วย พระศรีภูริปริชา เสนาบดีศรีสารลักษณ์ ขุนสารประเสริฐ ขุนมหาสิทธิโวหาร ขุนสุวรรณอักษร นายชำนาญอักษร หมื่นสุนทรวาทิ พระยาภักดีภูบาล จางวางมหาดเล็กในพระราชวัง คนเหล่านั้นได้ช่วยกันค้นคว้าหาคำสิทธิในหลักฐานเก่าทั้งหลาย โดยดูจากตำแหน่งและชื่อของพระราชกณะแล

น่าสังเกตว่าบรรดาหลักฐานเอกสารเก่าที่บรรดาอาลักษณ์พากันค้นคว้านั้นประกอบไปด้วย

1. ตำแหน่งและชื่อพระราชกณะครั้งกรุงเก่า
2. ตำแหน่งศักดินาทหารพลเรือน
3. พระราชกำหนดบทพระไอยการ
4. พระราชพิธีขอฝน
5. มหาวงษ์
6. ตำราพิไชยสงคราม
7. พระราชพงศาวดาร
8. พระตำราข้างเส้นทอง
9. กระบวนแผนที่แห่งเสด็จพระราชดำเนินรพุทยาตราทรงช้างขึ้นพระพุทบาท
10. จดหมายเหตุนิติตรรก ปินคาบศิลาลัน

ทั้งหมดนั้นคือตำราและเอกสาร 10 เล่ม ที่บรรดาผู้ทรงคุณวุฒิสมัยนั้นใช้ในการสืบหาคำว่า สิทธิ ผลปรากฏว่าหนังสือโบราณเหล่านั้นเขียนสิทธิทุกแห่ง ไม่มีสถุณินันฎกเลย ยกเว้นแห่งเดียวในคำโคลงของกรมหมื่นศรีสุนทรแต่ต่างไว้ในหนังสือพิไชยสงคราม ความว่า

รวีศรีสถุณินันฎก อาภรณ์

แดงพิจิตรลงกร ก่องแก้ว

ทรงแสงธนูศร ลีลาศ

เสด็จสู่สงครามแล้ว เฝ้าห้องไพร่

รัชกาลที่ 4 จึงมีพระราชโองการว่า ท่านทั้งสองคือกรมหมื่นศรีสุนทรแลหม่อมไกรสรไม่เป็นมงคล ไม่ชอบกลในแผ่นดิน ไม่ควรที่คนทั้งปวงจะทำตาม!

มูลเหตุที่รัชกาลที่ 4 ทรงไม่พอพระทัยในหม่อมไกรสรนั้น มีความเป็นมาก่อนรัชกาลนี้แล้ว ดังนั้นปัญหาการเขียนสะกดคำว่าสิทธิจึงไม่ใช่ปัญหาของภาษาอย่างเดียว หากแต่ลึกลงไปในทัศนคติของรัชกาลที่ 4 คือปัญหาการจงรักภักดีและกตัญญูรู้คุณพระมหากษัตริย์

โดยทรงเห็นว่าตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 มา พวกเจ้านายบางกลุ่มไม่มีความกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์สำคัญว่าเป็นของตัว แยกย้ายกันไปต่างๆ เมื่อรัชกาลที่ 2 สวรรคต กรมหมื่นรักษัรณเรศก็กีดกันก่อกวนแก่งรัชกาลที่ 4 ไม่ต้องการให้รับตำแหน่ง จนเมื่อทรงผนวชแล้ว ก็ยังตามหาเรื่องมาตลอด ไม่ว่าจะในการสอบบาลี มีเรื่องเล่าว่าเมื่อรัชกาลที่ 4 มาบดินทาบัตที่วังกรมหลวงรักษัรณเรศ ทรงแกล้งด้วยการตักบาตรด้วยข้าวต้มร้อนๆ เป็นต้นที่น่าสนใจในเรื่องคำสิทธินี้อีกข้อก็คือ รัชกาลที่ 4 ทรงอ้างอิงถึงรัชกาลที่ 3 ว่า “อนึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระบรมเชษฐาธิราช แม้จะมีพระราชอัธยาไศรยต่างไปไม่ต้องกันในเหตุอื่นๆ เป็นอันมากก็ดี แต่ในความเรื่องสิทธิว่าสิทธิใช้ไม่ได้นี้ถูกต้องกับเป็นอันเดียว” แสดงว่าทั้งสองพระองค์ไม่ค่อยเห็นอะไรตรงกันนัก ยกเว้นในเรื่องวิธีการเขียนคำว่าสิทธินี้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

ในที่สุด รัชกาลที่ 4 ก็ทรงพระราชดำริในเรื่องนี้ว่า จะยอมตามพระราชอาณัติผู้ใหญ่และราชบัณฑิต ซึ่งเป็น “นักปราชญ์ฉลาดในการวัด” ซึ่งเป็นพวกมากกว่า พวกที่ว่าสฤทธิไม่ควรใช้หาควรไม่ เพราะจะทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศแผ่นดินทั้งสามไป

อนึ่งในพระราชกำหนดบทพระอัยการ ซึ่งเป็นหลักเป็นประธานตลอดมาในแผ่นดินทั้ง 3 แลพระราชนิพนธ์พระราชกฤษฎีกาที่มีมาแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ก็เรียกว่า “สิทธิ” ทั้งนี้ การจะแก้ไขเขียนเป็นสฤทธิ ก็ต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงในพระราชกำหนดบทพระอัยการ พระราชนิพนธ์ พระราชกฤษฎีกาทั้งปวง และต้องหัดให้คนอ่านตามคำนั้นว่าสฤทธิ ให้ถูกกับคำที่เขียนก็จะเป็นความลำบากยากนักหนา

แต่ที่สำคัญคือพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ 4 ในความขัดแย้งกับหม่อมไกรสร ซึ่งจะนำมาสู่การตัดสินใจในเรื่องการใช้คำสิทธิ ความดังต่อไปนี้

“อนึ่งธรรมเนียมปวงยอมมีกิเลสเป็นเหตุเป็นบาป แลโศกนาฏกรรมเป็นเหตุกุศลปะปนกันอยู่นั้น คนหนึ่งๆ ซึ่งจะทำจะพูดจะคิดสิ่งใดๆ จะผิดไปทั้งสิ้นไม่มี ความดีความชอบบ้างเลยก็หามิได้ ถ้าจะมีแต่ความดีความชอบทั้งสิ้นไม่ผิดเลยดังพระอรหันต์นั้นก็ไม่มี

แต่หม่อมไกรสรเมื่อมีวาสนาใหญ่โตอยู่นั้น ได้พูดเจรจาว่า ยืนยันว่าสิ่งไรที่ได้ทรงปฏิบัติจัดแจงให้เป็นไป เมื่อครั้งยังทรงพระผนวชอยู่ แลได้ทูลในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงบ้างนั้นผิดหมดไม่มีชอบเลยสักสิ่งหนึ่ง จนถึงว่าสิ่งที่มีได้ทรงจัดแจงเลย หม่อมไกรสรก็ใส่ความเอาเปล่าๆ ก็มีเป็นหลายประการ แลหม่อมไกรสรคิดอ่านพูดเจรจาว่ามันหมายไว้ว่า

ถ้าได้มีวาสนาใหญ่โตขึ้นไปจนสิทธิขาดในแผ่นดินแล้ว จะทำลายล้างเสียทั้งสิ้นไม่ให้เหลืออยู่ได้สักสิ่งหนึ่งเลย จนถึงพระคัมภีร์ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบริจาคพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ให้สร้างตามฉบับที่โปรดให้ทรงชำระถวายนั้น ก็ว่าจะเผาเสียให้สิ้น การนั้นก็หาสำเร็จดังความคิดไม่ มาครั้งนี้ด้วยอำนาจเหตุอย่างไรเล่า จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มีพระเดชานุภาพสิทธิขาดในแผ่นดิน สิ่งไรๆ ซึ่งหม่อมไกรสรได้แจ้งไว้ ก็หาได้ทรงทำลายล้างเสียไม่ แต่คำซึ่งหม่อมไกรสรว่าสฤทธิถูกนั้น โดยธรรมเนียมจะผิดก็ตามจะถูกก็ตาม จะขอทำลายล้างเสียสิ่งหนึ่งแล้ว”

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสีหนาท ดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศว่าแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ห้ามอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่งเป็นข้าทูลละอองฝ่ายหน้าฝ่ายในทั้งปวงแลคนอื่นๆ บันดาเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งอยู่ในพระราชอาณาจักร เขียนสฤทธินั้นเลยในหนังสือชาวบ้าน ทั้งนี้ยกเว้นให้ฝ่ายพระพุทธรูป ซึ่งบังคับไม่ได้

เป็นอันว่านับแต่นั้นมา คำว่า สิทธิ ก็มีการเขียนเพียงอย่างเดียวเป็นแบบแผนอันเดียวมาถึงปัจจุบัน

“สิทธิ” ของไทยจึงมีความหมายอันนัยเป็นรากฐานสำคัญมายาวนานกว่า คือ “อำนาจ” นั่นเอง

เผยแพร่ในระบบออนไลน์ครั้งแรกเมื่อ 26 มิถุนายน 2562

https://www.silpa-mag.com/history/article_34687